

Необхідно зауважити, що процес створення відособлених підрозділів на базі дрібнороздрібної мережі, магазинів, буфетів, їдалень, невеликих виробництв набуває широких масштабів. На початку 1999 року функціонувало 905 таких підрозділів, а станом на 1 січня 2004 вже 2738.

Як правило, економічна самостійність і юридичний статус дадуть змогу активізувати діяльність господарських одиниць, адаптувати їх до ринкових умов. Другий напрям пов'язаний з ускладненням організаційних форм – створенням господарських асоціацій, корпорацій, акціонерних і господарських товариств.

Таким чином, основою для формування складних господарських форм можуть служити спільні кооперативні підприємства. Саме на їх базі шляхом збільшення статутного фонду можна створити акціонерні товариства і товариства з обмеженою відповідальністю.

Третій напрям переслідує мету розширення і активізації участі підприємств споживчої кооперації у спільних підприємствах із закордонним капіталом, відкритих акціонерних товариствах, консорціумах і ін.

УДК 331.1 Л.Й. Созанський¹ – Львівська філія Європейського університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУТНОСТІ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто дискусійні аспекти сутності капіталу підприємств. Трактуювання вітчизняних і зарубіжних науковців щодо трактування терміну "капітал". Запропоновано власне визначення цієї економічної категорії.

L.Y. Sozansky – Lviv Department of the European University

Theoretical aspects of essence of the capital of the enterprises

Clause is devoted to problem aspects of an essence of the capital of the enterprises. It is considered sights of domestic and foreign scientists concerning concept "capital". Presented own sight at understanding of an essence of this economic category.

Вступ. Підприємствам і організаціям з різною формою власності і організаційною структурою для ефективного функціонування господарської діяльності необхідно володіти, і вміти доцільно використовувати капітал. Саме тому необхідно дослідити зміст, характеристики та особливості цієї категорії.

Відносно суті економічної категорії "капітал" долі (капітал) у вітчизняних і зарубіжних науковців ведуться дискусії. Вчені – економісти, розглядаючи сутність капіталу, намагаються сформулювати власне визначення цього терміну і таким чином спричиняють появу різних течій, позицій розуміння даної категорії.

Дане питання розглядалось у працях вітчизняних науковців І. Бланка, Ю. Воробйова, І. Зятковського, Г. Кірейцева, О. Мертенса, В. Селезньова, Т. Момот та ін., а також зарубіжних А. Бабица, І. Балабанова, В. Белоліпецького, Л. Берстайна, З. Боді, Ю. Брігхема, Дж. К. Ван Хорна, Л. Гапенські, В. Гру-

¹ Наук. керівник: доц. В.В. Оліярник, канд. екон. наук – кафедра фінансів, Львівська КА

зинова, В. Ковальова, Є. Короткова, Р.К. Мертона, С. Моїсєєва, Н. Уолла, Е. Хелферта, К. Ховарда, Р.Н. Холта та ін.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що на сьогодні у вітчизняних і зарубіжних економістів – науковців ще не сформувався єдиний підхід щодо трактування терміну капітал. Причинами цього є складність і багатогранність самої категорії капітал, а, відповідно, й неузгодженість у поглядах щодо самої її сутності.

Постановка завдання, мета статті. Метою даного дослідження є спроба визначення сутності капіталу та роз'яснення наявних тверджень науковців, котрі стосуються цього питання, визначити власну позицію щодо сутності категорії капітал. Для визначення сутності капіталу необхідно розглянути теоретичні погляди різних науковців, виділити основні підходи та пояснити їх походження.

Результати. Економічна категорія капітал формувалась у процесі еволюції економічних та фінансових наук.

З історії економічної думки відомо, що в науковий обіг термін капітал був введений ще Аристотелем, який зробив першу спробу теоретичного осмислення цього поняття. У докласичних економічних теоріях капітал розглядався з різних позицій. При цьому основою його формування вважалися або торгівля з позитивним балансом, або хліборобство.

Класики економічної теорії та їхні послідовники недостатню увагу приділяли грошовому капіталу, що було спричинено об'єктивними економічними умовами розвитку суспільства на той час.

Сучасному стану суспільних відносин більше відповідають погляди Й. Шумпетера, який чітко визначив капітал, як суму грошових коштів: "Таким чином, ми визначаємо капітал як суму грошей й інших платіжних засобів, які в будь-який момент часу можуть бути запропоновані в користування підприємця" [11]. Отже, він підкреслює важливе значення коштів у капіталі, як зручний засіб відображення цього процесу. Будь-який економічний процес тісно пов'язаний з фінансовими ресурсами і повинен відображатися в документах, характеристику як формування джерел фінансування капіталу, так і їхнє використання. За твердженням І.В. Зятковського: "... капіталом вважається вкладення в активи, які перебувають у розпорядженні підприємства (товариства) і достатні для виконання господарської та фінансової діяльності й отримання прибутків" [4]. Виходячи з наведених визначень сутності капіталу впливає те, що на даний час у економістів науковців немає єдиної думки стосовно сутності капіталу. У сучасних працях, в яких досліджуються проблеми сутності й використання капіталу, пропонуються дві точки зору: 1) капітал як сума грошових та інших платіжних коштів для забезпечення засобів виробництва; 2) капітал – як "предметна" форма.

До прихильників "грошової" характеристики капіталу можна віднести ряд українських вчених. І. Бланка, Ю. Воробйова, З. Дрогомирецьку, І. Зятковського, О. Мертенса, В. Селезньова, Г. Кірейцева та ін. До прихильників "предметної" сутності капіталу можна віднести вчених К. Ховарда і Є. Корот-

кова, котрі визначають його як: "... всі засоби праці, а також будинки і споруди, які використовуються в процесі виробництва продукції" [10].

Необхідно відзначити, що в радянський період капітал у будь-якій його формі не був об'єктом дослідження і лише з початком ринкової трансформації економіки почалося формування наукового розуміння економічної природи фінансового капіталу підприємства. При цьому більшість сучасних економістів-фінансистів розглядають "капітал", "фінансовий капітал" як синонім фінансових ресурсів. Це характерно як для вчених України, так і для фахівців з інших країн СНД.

Так, В.Г. Белоліпецький визначає капітал як "... частину фінансових ресурсів, задіяних фірмою в обігу, і доходи, що вони приносять, від цього обігу. У цьому розумінні капітал виступає як перетворена форма фінансових ресурсів" [3]. С.В. Моїсєєв і В.І. Терьохін вважають, що фінансовий капітал – це фінансові кошти підприємства, відбиті в пасиві його бухгалтерського балансу. При цьому фінансовий капітал підрозділяється на власний, тобто сформований за рахунок власних джерел фінансових ресурсів, і позичковий, формування якого здійснюється за рахунок позичкових фінансових джерел [9]. Деякі економісти – Н.А. Русак і В.А. Русак зазначають, що капітал "... це кошти, вкладені в суб'єкт господарювання для початку або проходження господарської діяльності з метою одержання прибутку (доходу)" [7].

На думку І.Т. Балабанова: "Капітал – це частина фінансових ресурсів. Капітал – це гроші, пущені в обіг, і доходи, що вони приносять від цього обігу" [1]. В.В. Селезньов пропонує таке визначення капіталу: "Фінансові ресурси, що використовуються на розвиток виробничого процесу (купівля сировини, товарів та інших предметів праці, робочої сили, інших елементів виробництва), є капітал у його грошовій формі" [6]. І.А. Бланк, розглядаючи капітал із позиції фінансового менеджменту формулює його визначення таким чином: "Капітал підприємства характеризує загальну вартість коштів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів" [2].

Інші дослідники – А.М. Ковальова, М.Г. Лапуста, Л.Г. Скамай розглядають фінансовий капітал як сукупність власних позичкових і залучених фінансових ресурсів, котрі використовуються для фінансування активів із метою одержання прибутку. "Частина фінансових ресурсів, задіяних фірмою в обіг, і доходи, що вони приносять від цього обігу, мають назву капітал, що виступає як перетворена форма фінансових ресурсів. Іншими словами, капітал – це значна частина фінансових ресурсів, яка авансується та інвестується у виробництво з метою одержання прибутку" [5].

Отже, більшість науковців розглядають власне грошову форму капіталу. При цьому, у прихильників такої позиції відомі різні думки стосовно складу та сутності грошового, фінансового капіталу. Перші – капіталом вважають частину фінансових ресурсів, вкладених в господарський процес; другі – додають до попереднього ще й отриманий прибуток; треті – під капіталом розуміють власні і позичені фінансові ресурси, котрі вкладають у гос-

подарський процес з метою отримання прибутку; четверті –добавляють до попереднього ще й залучені кошти.

На основі проведеного теоретичного дослідження сутності капіталу виділимо основні думки та позиції науковців стосовно даного питання (рис. 1).

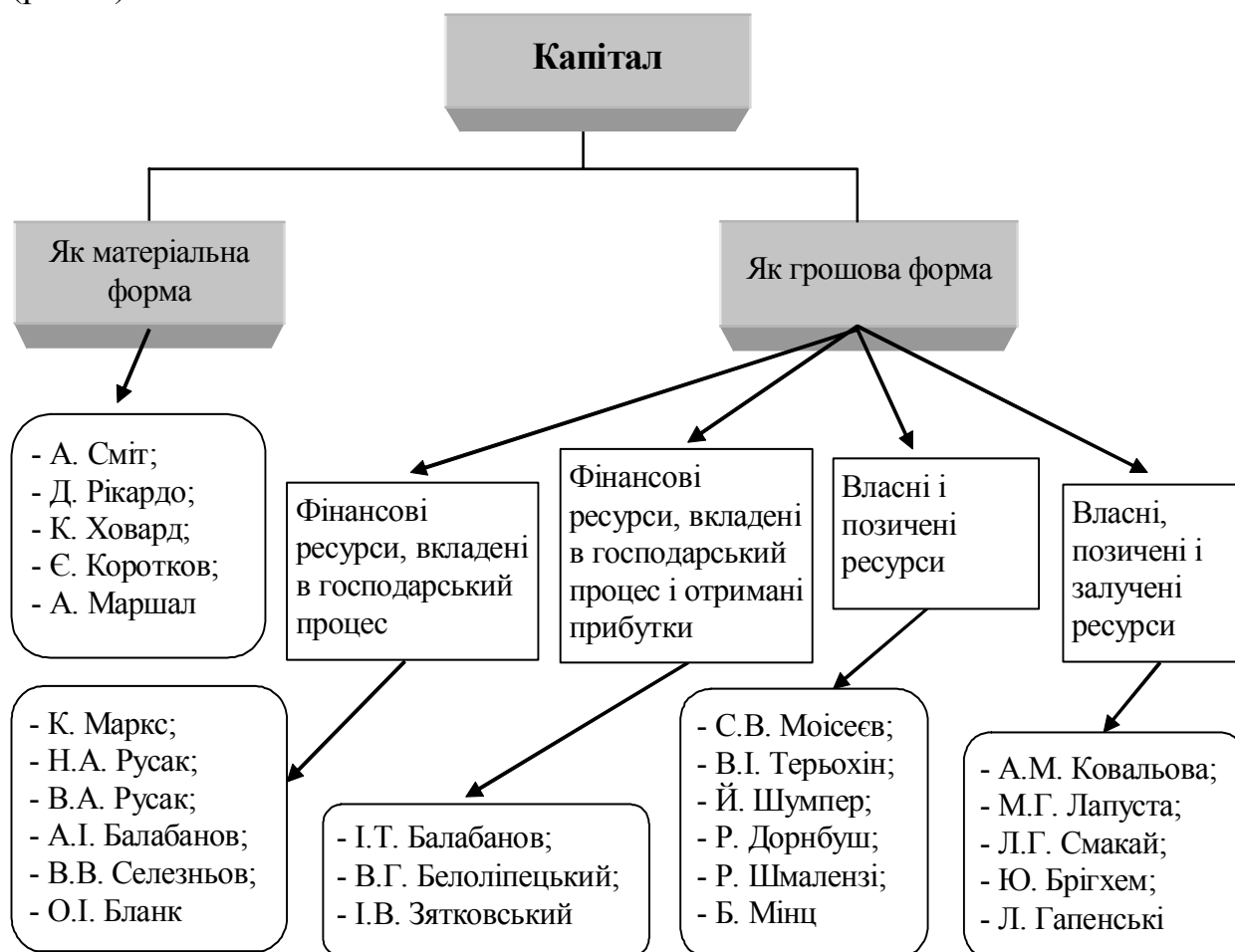

Рис. 1. Теоретичний аналіз сутності капіталу

На наш погляд наявність різних підходів щодо суті капіталу спричинено складністю і багатогранністю даної категорії, еволюцією економічних систем, об'єктивними змінами в економіці країни і світу, різними позиціями, де розглядають це питання.

При дослідженні сутності поняття "капітал" "фінансовий капітал підприємства" доцільно вивчити точку зору з цього питання західних економістів, оскільки вони не перебували під впливом суворо визначеного трактування цього поняття, що існувало в колишньому СРСР.

У західній фінансово-економічній літературі розуміння, що фінансовий капітал підприємства є сукупністю фінансових коштів, склалося досить давно і використовується не тільки в теорії, а й у практичній діяльності фірм. Зокрема, таке розуміння фінансового капіталу можна знайти в роботах С. Фішера, Р. Дорнбуша, Р. Шмалензі, Б. Мінца, М. Шварца, Дж. Робінсона й інших. Наприклад, С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі у своїй роботі "Економіка" розглядають фінансовий капітал як фінансові кошти, що їх вкладають власники підприємства, акціонери в розвиток суб'єкта господарювання [8].

При цьому автори розрізняють власний і позиковий фінансовий капітали як складові сукупного фінансового капіталу підприємства.

Прихильність західних науковців до фінансового боку капіталу можна пояснити й тим, що в ринковій економіці переливання капіталу між галузями економіки відбувається на добре розвиненому фондовому ринку. На такому фондовому ринку, з використанням різних фінансових інструментів (різних видів цінних паперів) тимчасово вільні кошти знаходять своє призначення, тобто перетворюються у капітал, що формується підприємствами і використовується на освоєння, поповнення обігових і необігових активів. Отже, якщо кошти вкладаються у підприємницькі структури шляхом купівлі – продажу цінних паперів, то зрозуміло чому відстоюють грошову форму капіталу.

У країнах з перехідною економікою, зокрема в Україні, у зв'язку з багатьма зовнішніми і внутрішніми економіко-політичними чинниками фондовий ринок або слаборозвинений, тобто такий, що знаходиться на стадії розвитку, або функціонує у неорганізованій формі, тобто операції на ньому відбуваються не за чинним законодавством, а за домовленостями кількох учасників цього ринку. У такій ситуації вкладення тимчасово вільних коштів у підприємницькі структури відбувається шляхом приватизаційних процесів або безпосереднього спрямування у необігові та обігові активи. Відповідно у такій ситуації простежується матеріальна (грошова) форма капіталу.

Висновки. У зв'язку з тим, що Україна у своєму економічному і соціальному спрямуванні прямує до ринкової економіки, одним з елементів якої є розвинений фондовий ринок, на нашу думку, необхідно дотримуватись грошової форми капіталу.

На основі підходів, що відомі в економічній літературі, та характеризують капітал підприємства, ми пропонуємо таке визначення капіталу: капітал це грошова форма, створена за рахунок різних джерел фінансових ресурсів, зокрема власних, позичених залучених та коштів є на фондовому ринку, котрі вкладено в господарський процес з метою отримання прибутку.

Як на сьогодні, так і в майбутньому, питання сутності економічної категорії капітал потребує подальшого глибоко вивчення, дослідження оскільки його вирішення залежить від еволюції економічних процесів, поглядів науковців. Висвітлення і подальше вивчення цієї теми потрібне. Ця дискусія може знайти відображення у таких фінансово-економічних питаннях, як формування та структура капіталу, ефективність використання капіталу підприємств тощо.

Література

1. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: Учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 511 с.
2. Бланк И.А. Управление использованием капитала. – К.: Ника-Центр, 2002. – 656 с.
3. Белолипецкий В.Г. Финансы фирмы. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 296 с.
4. Зятковський І.В. Фінанси підприємств: Навч. посібник для спец. вищ. навч. закладів. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 400 с.
5. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 768 с.
6. Селезнев В.В. Основы рыночной экономики Украины. – К.: А.С.К., 1999. – 544 с.

7. Русак Н.А., Русак В.А. Финансовый анализ субъекта хозяйствования: Справ. пособие. – Мн.: Вышш. шк., 1997. – 309 с.
8. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика: Пер. с англ. – М.: Дело, 1997. – 864 с.
9. Финансовое управление фирмой/ В.И. Терехин, С.В. Моисеев, Д.В. Терехин, С.Н. Цыганков/ Под ред. В.И. Терехина. – М.: Изд-во Экономика, 1998. – 350 с.
10. Ховард К., Коротков Э. Принципы менеджмента: Управление в системе цивилизованного предпринимательства: Уч. пособие. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 224. – С. 10.
11. Шумпетер Й. Теория экономического развития/ Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

УДК 336.76

Аспір. Н.Б. Татарин¹ – Львівська КА

ЦІННІ ПАПЕРИ ЯК ІНСТРУМЕНТИ ФОНДОВОГО РИНКУ, ЇХ ПРИРОДА І РОЛЬ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Розкрито суть поняття "цінні папери", вказано основні види цінних паперів, що перебувають в обігу на території України. Подано класифікацію окремих видів цінних паперів. Наведено динаміку обсягів зареєстрованих випусків акцій, облігацій, опціонів протягом декількох останніх років.

Post-graduate student N.B. Tataryn – Commercial academy of Lviv

Securities as the tool of the share market, their nature and a role in market economy

In the clause the essence of concept of securities is advanced, the basic kinds of securities that are in use in the territory of Ukraine are specified. Classification of some kinds of securities is given. Dynamics of the registered share issues, bonds, options during several years is presented.

На сьогодні ринок цінних паперів в Україні розвивається з кожним днем і розширює сферу своїх інвестиційних можливостей. Вирішальним чинником для такого швидкого розвитку стала катастрофічна нестача грошової маси [4]. А саме однією з основних функцій ринку цінних паперів є залучення додаткового оборотного капіталу шляхом емісії забезпечених цінних паперів – акцій, облігацій, векселів, депозитарних розписок тощо [6].

Цінні папери – це грошові документи, що засвідчують право власності на той чи інший вид капіталу, визначають відносини юридичної особи, яка їх випустила, та їхнього власника й передбачають виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передання грошових та інших прав, що впливають із цих документів, іншим особам [1].

Цінні папери можуть бути іменними або на пред'явника. Іменні цінні папери, якщо дає змогу чинне законодавство, можна передавати іншим особам шляхом передавальних записів, що засвідчують перехід прав на цінний папір до іншої особи. Цінні папери на пред'явника обертаються вільно. Всі цінні папери, що обертаються на ринку, можна розділити на три групи: акції, облігації і спеціальні цінні папери. Що стосується інвестицій і стабільності припливу прибутку, найбільш якісними вважають державні облігації, особливо короткострокові ощадні векселі. Потім йдуть приватні облігації й акції значних компаній, що регулярно сплачують дивіденди. Цінні папери можуть

¹ Наук. керівник: проф. Г.І. Башнянин, д-р екон. наук – Львівська КА